

ВИДОВЕ, ОСНОВАНИЯ И ПРАВЕН РЕЖИМ НА ВСТЪПВАНЕТО В ДЕЛО В МЕЖДУНАРОДНИЯ СЪД НА ООН

проф. д-р Александър Драгиев
Бургаски свободен университет

TYPES, GROUNDS AND LEGAL REGIME OF THE INTERVENTION IN A CASE IN THE UN INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE

Professor Alexander Draguiev, PhD
Burgas Free University

Abstract: *The right of intervention in a case is the procedural means to enter into a judicial case in the UN International Court of Justice for a state which is not a party to the case but claims interest of legal nature in that case. The Statute of the Court provides for two types of intervention. Under the first type (according to Art. 62 of the Statute) the grounds for intervention is that the intervening state has interest of legal nature in that case. As per the other type of intervention (Art. 63 of the Statute) the grounds for intervention is interpretation of multilateral international treaty by the ICJ under a case where the intervening state is not party to, but is party to the treaty.*

Key word: *UN International Court of Justice, Statute and Rules of Court, intervention, interest of a legal nature, construction of a convection*

I. Обща характеристика на правния институт на въстъпването в дело в МС

Подобно на националния съдебен процес, и съдебният процес в Международния съд на ООН (МС) познава възможността за въстъпване във висящо дело на държава, която не е страна по него. Въстъпването е не просто установила се практика на Съда; то е изрично нормативно уредено в Статута (Ст.) и Правилника (Прав.) му. Като правен институт с общоюридически характер, и в международното правосъдие въстъпването е процесуален способ за защита на правата на трета, неучастваща в дадено дело държава, но която същевременно има определен правен интерес от предмета му. Въстъпването позволява третата държава да влезе, така да се каже, в чуждо дело, дело между други държави, пред МС, така че да не допусне възникването на евентуални неблагоприятни последици за себе си от съдебното решение по това дело.

Въстъпването в дело в МС бива два вида, за които се отнасят съответно чл. 62 и 63 от Статута на МС.

II. Въстъпване в дело поради наличие на правен интерес (чл. 62 СтМС)

Чл. 62: „1. Ако някоя държава счита, че има някакъв интерес от правно естество, който може да бъде засегнат от решението по делото, тя може да подаде молба в съда, за да ѝ се разреши да встъпи в делото.

2. Решението по тази молба се взема от съда“.

1. МС доразвива тази разпоредба в Правилника за организацията и дейността си. Според неговия чл. 81 държавата, която иска да встъпи в дадено дело, трябва да по-

даде молба до Съда най-късно до края на писменото производство по делото, като по изключение Съдът може да допусне подаването ѝ и по-късно (чл. 81, т. 1 Прав.). В молбата държавата трябва да конкретизира делото, в което иска да встъпи, и да посочи: (1) правния си интерес, който може да бъде засегнат от съдебното решение по това дело; (2) точната цел на встъпването си; и (3) основанието на юрисдикцията, която Съдът би имал по спор между встъпващата държава и страните по делото (чл. 81, т. 2 Прав.). Тези три въпроса са всъщност условията, с оглед на които Съдът преценява дали да допусне, или не встъпването. Молбата трябва да съдържа списък на документите в нейна подкрепа, като те трябва и да бъдат приложени към нея (чл. 81, т. 3 Прав.).

По въпроса за юрисдикцията Съдът винаги е на мнение, че с молбата си за встъпване встъпващата държава признава юрисдикцията му спрямо себе си. Относно точната цел на встъпването всички встъпващи държави посочват едни и същи цели и Съдът ги приема: първо, да защитят определени свои права, които може да бъдат засегнати от решението, и второ, да информират Съда за естеството на тези права¹.

2. Но най-важното условие, основанието за встъпване в дадено дело е правният интерес на встъпващата държава от това дело. Ненапрасно това условие е посочено и в чл. 81, т. 2, б. (а) Прав., и в самото нормативно основание на встъпването – чл. 62 Ст., и то с една и съща формулировка: „интерес от правно естество, който може да бъде засегнат от решението по делото“. От тази формулировка може да се изведат две характеристики на това условие за встъпване, кумулативното наличие на които означава, че условието е изпълнено и съответно МС трябва да допусне встъпването. **Първата характеристика** е интересът на встъпващата държава от делото, по което иска да встъпи, да бъде правен, т.е. да обосновава определени права на встъпващата държава, свързани с предмета на делото. **Втората характеристика** е тези права по такъв начин да бъдат свързани с предмета на делото, че решението на Съда неминуемо да се отрази върху тях – това със сигурност представлява засягане на интереса на встъпващата държава. А безспорният показател, че съдебното решение по делото се отразява върху право на трета спрямо делото държава е, ако без това решение тази държава може да упражнява съответното си право по един начин, а в резултат на постановяването на решението – трябва да го упражнява вече по друг начин.

3. Практиката на МС разкрива две принципни позиции на Съда при всеки случай на искане за встъпване по чл. 62 Ст. Първата позиция е, че дори в дадено дело да са ангажирани права и на трета, неучастваща в него държава, за Съда няма пречка да разгледа делото, и затова той не е длъжен да допусне встъпване на тази държава – това е въпрос на негова преценка. Втората принципна позиция на Съда е, че той е длъжен да допусне встъпване в дело на трета спрямо него държава само ако претендираното от тази държава право е съставна, неделима част от самия предмет на делото; казано по друг начин – предметът на делото е всъщност право, чийто носител е третата държава, т. е. държава, която изобщо не е страна по делото. Като при тази ситуация съдебното решение неминуемо ще засегне правото на тази държава – решението винаги се произнася по предмета на делото. Критерият, който МС формулира във втората си позиция, т. е. критерият, за да допусне встъпване в делото на трета държава

¹ Вж. напр. встъпването на Никарагуа по делото за граничния спор между Салвадор и Хондурас (Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders of the International Court of Justice (I. C. J. Reports) 1990, p. 128), встъпването на Екваториална Гвинея в делото между Камерун и Нигерия за сухоземните и морските им граници (Ibid., 1999, p. 1032).

ва (правото ѝ да е част от самия предмет на делото), той всъщност извежда също от дело, конкретно дело от 1954 г. – делото за паричното злато, изнесено от Рим през 1943 г.

Накратко, фактичката обстановка по това дело е следната². През Втората световна война Италия, окупирайки Албания, отнася в Рим паричното злато (т.е. златния резерв) на Албания, открито в нейната национална банка. През 1943 г. германските войски, напускайки Италия след капитулацията ѝ, отнасят същото албанско злато заедно с италианския златен резерв от Рим в Германия. В края на войната албанското злато, вече в Германия, е пленено от съюзническите войски. Тогава претенция към него отправя Великобритания. През 1949 г. по едно дело между нея и Албания пред МС – делото за инцидента в пролива Корфу³, Албания е осъдена да заплати обезщетение на Англия. Тъй като такова не е заплатено, последната иска да получи албанското злато в качеството на дължимото ѝ обезщетение.

За да се реши въпросът за това злато, Великобритания, Франция и САЩ като съюзници от антихитлеристката коалиция сключват във Вашингтон споразумение, с което създават арбитраж, който да отсъди дали златото принадлежи на Албания. Едновременно с това трите държави правят съвместно заявление, според което, ако арбитражът реши, че златото е нейно, то ще се предаде на Англия (вместо дължащото ѝ се обезщетение от Албания), но само ако в определен срок (90 дни) след арбитражното решение Албания или Италия (които също претендират за златото) не се обърнат към МС за решаване на спора чия собственост е то. В този срок Италия подава иск срещу Великобритания, Франция и САЩ.

Същевременно обаче Италия заявява предварително възражение, с което оспорва юрисдикцията на Съда⁴. Мотивите на Италия за това са, че тъй като Албания претендира за собственост върху златото, то тя има безспорен интерес от предмета на делото и съответно то не би могло да се реши без нейното участие. Всъщност със своето предварително възражение Италия не отрича изобщо юрисдикцията на Съда. Позицията на Италия е, че Вашингтонското споразумение, по силата на което тя завежда делото, не е достатъчно като основание за юрисдикцията на МС по това дело. Защото неговото решение, макар и да се произнесе по претендираното и от Албания злато, в действителност няма да е задължително за нея⁵, няма да я обвърже, защото тя не е страна по делото⁶.

МС, разглеждайки предварителното възражение на Италия, стига до констатацията, че „правните интереси на Албания не само биха били засегнати от решението, но те представляват съставна част от самия предмет на решението“⁷. Същевременно обаче Албания под никаква форма не участва в делото – тя нито е негова страна, нито иска да встъпи на основание на чл. 62 Ст. Следователно Албания не е дала съгласието си спор, чийто предмет са нейни права, да бъде решен от Съда. А това вече противоречи на основния принцип на юрисдикцията му: МС може да има такава само

² За това дело вж. *Summaries of Judgments, Advisory Opinions and Orders of the International Court of Justice 1948-1991*. N. Y. 1993, 29-30.

³ За това дело – *Ibid.*, 5-7.

⁴ Чл. 62, т. 1 от действащия по време на делото Правилник на МС (както и чл. 79, т. 1 от сегашния Правилник) позволява всяка страна по дело (т.е. и ищецът) да оспорва юрисдикцията на Съда.

⁵ *I. C. J. Reports 1954*, p. 33.

⁶ *Ibid.*, p. 27.

⁷ *Ibid.*, p. 32.

спрямо спор, чиито страни изрично са се съгласили той да го реши. Оттук окончателното заключение на Съда е, че независимо че Италия, от една страна, и от друга – Франция, Великобритания и САЩ, като ответници по делото за паричното злато, му предоставят юрисдикция по това дело, той не може да упражни тази юрисдикция без участието на Албания в делото⁸. Ето защо Съдът приема предварителното възражение на Италия и прекратява делото поради липса на юрисдикция⁹.

Но от разсъжденията на Съда относно правното положение на Албания в делото за паричното злато може да се направи един изключително важен извод: ако Албания беше встъпила в делото, Съдът щеше да продължи разглеждането му. В решението си той отбелязва както правото на Албания да встъпи, така и факта, че тя не встъпва¹⁰. Поради тази причина за Съда остава като единствена възможност да прекрати делото.

Ръководейки се от решението си по това дело, МС отхвърля всяка молба за встъпване, когато установи, че претендиращият правен интерес не представлява съставна част от самия предмет на спора. Но през 1995 г. Съдът се изправя пред случай на встъпване, пълно повторение на казуса за встъпването в делото за паричното злато. Това е делото между Португалия и Австралия относно Източен Тимор. То е единственото засега, решено по абсолютно същия начин и с абсолютно същите мотиви като делото за паричното злато. Делото за Източен Тимор е прекратено също поради невстъпване на трета държава с правен интерес от предмета на делото.

В делото за Източен Тимор ответникът Австралия заявява предварително възражение, че ако разгледа делото, МС ще трябва да се произнесе с решението си относно права и задължения на една държава, която обаче не е страна по делото – Индонезия¹¹. Поради това Съдът няма юрисдикция, от една страна, а от друга – по същата причина и искът на Португалия е недопустим¹², което означава по силата и на двете основания, че делото трябва да се прекрати. При това Австралия привежда като аргумент за искането си точно делото за паричното злато¹³. Ищецът Португалия се съгласява, че ако се окаже, че делото ангажира права и задължения на Индонезия, Съдът не може да го разгледа¹⁴.

Обсъждайки възражението на Австралия, Съдът стига до извода, че за да може да се произнесе по иска на Португалия, задължително най-напред трябва да се произнесе по правата на Индонезия в Източен Тимор, това произнасяне се явява необходима предпоставка за решаване на делото изобщо¹⁵. Изхождайки от обстоятелството, че Индонезия е трета държава спрямо делото, Съдът отбелязва, че като правило за него няма пречка да реши едно дело дори когато решението би могло да засегне правни интереси на трета държава¹⁶. Само че в случая с Индонезия Съдът констатира, че нейните права и задължения образуват самия предмет на делото.

Същевременно обаче Индонезия не е страна по него, нито по някакъв друг начин приема компетентността на Съда¹⁷ (напр. чрез встъпване в делото). А това противоречи на един от фундаменталните принципи на Статута на МС, че той няма юрисдик-

⁸ Ibid., p. 32, 33.

⁹ Ibid., p. 34.

¹⁰ Ibid., p. 32.

¹¹ Ibid., 1995, p. 99.

¹² Ibid., p. 95.

¹³ Ibid., 100-101.

¹⁴ Ibid., p. 100.

¹⁵ Ibid., p. 102, 104, 105.

¹⁶ Ibid., p. 104.

¹⁷ Ibid., p. 105.

ция да реши такъв спор, чиито страни не са дали съгласието си за това¹⁸. Оттук вече МС, подобно на Австралия, намира идентичност с делото за паричното злато, и по-конкретно идентичност между значението, което има правният интерес на Албания за предмета на това дело, и значението, което има правният интерес на Индонезия за предмета на делото за Източен Тимор. Съответно Съдът решава това дело по идентичен начин – заключава, че макар страните по делото да му предоставят юрисдикция, той, с оглед на конкретните обстоятелства по него, не може да упражни тази юрисдикция, поради което го прекратява¹⁹.

4. Копия на молбата за встъпване се изпращат на страните по делото, които могат в определен от Съда срок да представят писмено становището си по нея (чл. 83, т. 1 Прав.), но Съдът не се счита обвързан от тези становища. Напротив, той разрешава или отказва встъпването само по собствена преценка (чл. 84, т. 1 Прав.). Съдът може да се произнесе по встъпването както с решение, така и с определение по чл. 48 Ст. (т.е. определение по хода на делото). Въпросът за акта не е изрично уреден нормативно. От една страна, ПравМС мълчи относно него, а от друга страна, чл. 62, т. 2 Ст. казва само, че „решението по тази молба се взема от Съда“. Редакцията обаче на тази разпоредба и на френски (*La Cour decide*), и на английски език (*It shall be for the Court to decide...*)²⁰ дава основание за заключението, че тук под „решение“ трябва да се разбира не актът на Съда като документ, а преценката му, произнасянето му, отсъждането му по молбата за встъпване. Следователно той е свободен да прибегне до всеки от актовете си, за да се произнесе за встъпването, като никога не обяснява кога трябва да бъде съдебно решение и кога – определение.

5. Разрешавайки встъпването, същевременно Съдът ограничава участието на встъпващата държава само до въпросите, за които ѝ признава, че има правен интерес²¹.

6. Друг въпрос, който производството по встъпване повдига, е въпросът за процесуалното качество на встъпващата държава. Този въпрос безспорно е важен, защото от това процесуално качество зависи правното действие на съдебното решение по делото, обект на встъпване, спрямо встъпващата държава. За разлика от встъпването по чл. 63 Ст., чиято т. 2 посочва какво е правното действие на решението, чл. 62 мълчи за това правно действие при встъпването, регламентирано в тази разпоредба. Очевидно правното действие на съдебното решение може да бъде различно за всеки конкретен случай на встъпване по чл. 62 в зависимост от волята на встъпващата държава. Ако тя не иска да стане страна по делото, решението му няма да е задължително за нея²². Съответно, ако тя стане такава страна, решението ще е задължително, и то по тази причина.

III. Встъпване в дело поради тълкуване на многостранен международен договор (чл. 63 СтМС)

Освен встъпването по чл. 62 поради наличието на правен интерес, Статутът на МС предвижда и още един вид встъпване, уреден в неговия чл. 63:

¹⁸ Ibid., p. 101.

¹⁹ Ibid., p. 105, 106.

²⁰ Френският и английският език са езиците, на които работи МС, включително на които се постановяват актовете му.

²¹ Напр. за Никарагуа като встъпваща държава по делото за граничния спор между Салвадор и Хондурас това е правният режим на водите в залива Фонсека (I. C. J. Reports 1990, p. 137), за Гърция като встъпваща държава по делото между Германия и Италия относно юрисдикционните имунитети на първата – това са решенията на гръцките съдилища срещу Германия (Ibid., 2012, p. 8).

²² Вж. I. C. J. Reports 1990, 135-136; Ibid., 1992, 609-610; Ibid., 1999, p. 1034; Ibid., 2002, p. 448; Ibid., 2012, p. 8.

„1. Когато се поставя въпрос за тълкуването на една конвенция, в която освен страните по делото участвуват и други държави, Секретарят незабавно уведомява всички такива държави.

2. Всяка така уведомена държава има правото да встъпи в делото; но ако тя използва това право, даденото в решението тълкуване ще бъде еднакво задължително и за нея“.

1. В т. 1 на чл. 63 Ст. е употребен терминът „конвенция“, но изхождайки от дефиницията за международен договор в чл. 2, т. 1, б. а) от Виенската конвенция за правото на договорите, е ясно, че тя е вид международен договор. Следователно този термин трябва да се разбира като визиращ изобщо международен договор. На следващо място, очевидно е, че в чл. 63 става въпрос само за многостранен договор – т. 1 говори за такава конвенция, в която освен страните по делото (които са две) трябва да участват и други държави.

Секретарят на МС е длъжен да уведоми всички държави – страни по тълкувания договор, но които не са страни по делото относно него, че в хода на съдебния процес ще бъде тълкуван съответният договор с оглед на неговото прилагане по делото. Тогава всяка от тези държави, ако смята, че може да бъде засегната от тълкуването на договора, дадено със съдебното решение, има право да встъпи в делото, за да повлияе върху тълкуването. За тази цел държавата подава до Съда декларация с искането си за встъпване. Декларацията трябва да бъде подадена не по-късно от откриването на устното производство, но по изключение е допустимо и по-късно (чл. 82, т. 1 Прав.). Със самото си искане за встъпване встъпващата държава признава юрисдикцията на Съда по делото, обект на встъпването.

Според чл. 82, т. 2 Прав. декларацията трябва да посочва: (1) делото, в което се иска встъпване; (2) договора, който ще се тълкува в процеса по това дело и с оглед на което тълкуване се иска встъпването; (3) доказателства, че встъпващата държава е страна по тълкувания договор; (4) посочване по кои точно разпоредби на договора ще даде своето тълкуване тази държава; (5) самото тълкуване, което дава встъпващата държава. Към декларацията трябва да бъдат приложени документите, подкрепящи съдържанието ѝ.

Копия от декларацията се изпращат на страните по делото, които могат да изложат писмено становищата си по встъпването в определен от Съда срок (чл. 83, т. 1 Прав.). Съдът обаче не е обвързан от тези становища, като разрешава или отказва встъпването с определение по чл. 48 Ст. Ако Съдът разреши встъпването и държавата встъпи в делото, даденото с неговото решение тълкуване на договора става задължително за тази държава (чл. 63, т. 2 Ст.). При това трябва да се подчертае, че в никоя друга своя част освен тази, съдържаща тълкуването, решението не е задължително за встъпилата държава.

2. Правната уредба и в Статута, и в Правилника на МС на встъпването по чл. 63 е единодушна относно предмета на това встъпване – участието на встъпващата държава в дадено дело с цел да участва в тълкуването на многостранен международен договор от Съда при разглеждането на делото. На пръв поглед този предмет е различен от предмета на встъпването по чл. 62 – защитата на определени правни интереси на неучастваща в делото държава. Всъщност и с встъпването по чл. 63 отново се защитава правен интерес. Само че, за разлика от чл. 62, където правният интерес не е дефиниран, а става въпрос за правен интерес изобщо от неограниченото разнообразие от възможни правни интереси на държавите, правният интерес по чл. 63 е конкретно определен – тълкуването на многостранен договор с оглед прилагането му за решаване на

съответното дело. Ето защо встъпването в делата пред МС и в двете си разновидности има едно и също основание – правния интерес на встъпващата държава.

3. Съдържащата се в чл. 63 Ст. правна уредба на встъпването достатъчно категорично демонстрира автоматичния характер на искането за встъпване: ако държавата страна по тълкувания договор поиска да встъпи, Съдът не може да откаже. Причината за това е в спецификата на правния интерес при встъпването по чл. 63: правният интерес от тълкуването на договора не е необходимо да се доказва; той се презюмира, щом встъпващата държава е страна по тълкувания договор – всяка страна по един договор по необходимост би трябвало да е заинтересована от тълкуването му. Тази презумпция е заложена в разпоредбата на чл. 63, т. 2: тя предоставя право на встъпване на **всяка** страна по този договор, а не на такава негова страна, която е доказала правен интерес от тълкуването.

Презюмираният правен интерес при встъпването по чл. 63 означава, че Съдът няма право на преценка относно съществуването на такъв интерес (за сравнение – при встъпването по чл. 62 Ст. основната и решаваща преценка е точно на Съда и точно относно правния интерес на встъпващата държава). Съдът може да преценява единствено дали са налице условията за встъпване, но условия, които поставя не той, а са регламентирани в самата разпоредба на чл. 63, т. 1 Ст. Тези условия са две: **първо**, Съдът в хода на делото да тълкува даден международен договор (разбира се, най-вероятно е да се тълкува не целият договор, а отделни негови норми), и **второ**, встъпващата държава да е страна по този договор. Ако тези две условия са изпълнени, Съдът е **длъжен** да разреши встъпването.

Ето защо заключението, което може да се направи за правомощията на Съда да се произнесе по встъпването по чл. 63, е, че те нямат дискреционен характер, т.е. той няма неограничена свобода сам да преценява дали да допусне, или не встъпването, каквато свобода има при встъпването по чл. 62²³. Независещата от Съда, автоматичната²⁴ правна природа на встъпването по чл. 63 е изрично изразена в неговата т. 2, където е обявено, че това е **право** на искащата да встъпи относно тълкуването държава. Единствената власт, която има Съдът по отношение на тази държава, е да ограничи участието ѝ в делото само до тълкуването на съответния договор. Но и тази власт Съдът упражнява отново по силата на разпоредбата на чл. 63: според неговата т. 2 решението по делото е задължително за встъпилата държава само в частта си относно тълкуването на договора. Следователно, ако може да се третира като страна по делото, след като е обвързана от съдебното решение, встъпилата държава е страна само дотолкова, доколкото в него се тълкува съответният договор.

Доказателство за автоматичния характер на встъпването по чл. 63 е актът, с който се иска встъпването – декларация. За разлика от този акт по чл. 62 – молба, изборът актът по чл. 63 да е декларация илюстрира отношението на Съда към това встъпване – встъпващата държава няма нужда да моли за разрешение да встъпи, тъй като това е нейно право. Следователно за встъпващата държава е достатъчно да заяви своето желание, за да встъпи, а декларацията е именно акт за заявяване на някакво обстоятелство. Друго доказателство за автоматичния характер на встъпването по чл. 63 е, че той изисква Съдът служебно да уведоми държавите, които са страни по тълкуван в хода на делото договор, за това. По този начин на практика Съдът сам поканва тези държави да встъпят, съобразявайки се с това тяхно право.

²³ Ibid., 2011, p. 15.

²⁴ В този смисъл вж. **Elias, T. O.** The International Court of Justice and Some Contemporary Problems. The Hague, 1983, p. 93; **Damrosch, L. F.** Multilateral Disputes. – In: The International Court of Justice at a Crossroads. N. Y., 1987, p. 384.